

1 februari 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

WAT WEET Ú VAN: AFSTUDEERRICHTING?

1 Inleiding

Er is opnieuw een interessante maar oh zo relevante regeling in de aanbieding om van commentaar te voorzien en ja, ook weer via een internetconsultatie. Het is een forse aanpassing van de regeling voor de 'macrodoelmatigheid' binnen het bekostigde hoger onderwijs, dus voor het zo goed en effectief mogelijk verdelen over het land van opleidingen binnen het hbo en wo¹. We zullen daar later nog wel op gaan terugkomen, in z'n algemeenheid. Maar er is een onderwerp dat eigenlijk al jaren speelt en nu als een cruciaal en dus erg belangrijk element opduikt in het vormgeven van opleidingen. Het betreft de definitie van de 'afstudeerrichting'.

Denk eerst maar na wat u daarbij zelf in de gedachten schiet alvorens verder in deze materie te duiken. Helemaal aan het eind komen we met een voorstel, denkend aan het afschaffen ervan of toch maar een echte, duidelijke en harde definitie ervan formuleren – dus dan weet u eigenlijk al hoe de vlag erbij hangt...

2 Waar gaat dan om...

Er wordt al jarenlang gesteggeld over opties om als bekostigde instelling hbo- dan wel wo-opleidingen in de markt te zetten, als men daarvoor zelf een mogelijkheid ziet. Als er een vorm van instellingsaccreditatie zou zijn, is dat een fluitje van een cent, zeker als het vooral om (deels) private opleidingen gaat. Maar we hebben te maken met de Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs (CDHO) die eerst namens OCW moet bezien of er nog wel ruimte is in ons land voor een nieuwe opleiding en meer vestigingsplaatsen met eenzelfde opleiding, zeker qua naam en profiel. Daarvoor bestaat een – nu aan te passen - regeling met een aantal stevige criteria waaraan een aanvraag voor een nieuwe opleiding dient te voldoen, dus voor de Ad, Bachelor en Master. Ook de varianten voltijd, deeltijd en duaal spelen daarbij een rol.

Maar het veld, de hogescholen en de universiteiten, klagen als autonome instellingen over allerlei bureaucratische behandelingen, met drempels en hobbels. Ze stellen vaak dat ze best zelf wel weten waaraan de regionale arbeidsmarkt behoefte heeft en dat ze niet zitten te wachten op globale voorspellingen van organisaties als het ROA en het inzetten van andere statistische bronnen.

Om hieraan tegemoet te komen wil OCW de regeling best aanpassen en enigszins versimpelen. Maar dan moet een aanvraag veel meer kenmerken kennen van een uitkomst van afstemming met andere belanghebbenden en allerlei relevante collega-instellingen en bijvoorbeeld ook het georganiseerde werkveld. Dat maakt het voor de CDHO gemakkelijker om snel een oordeel te vellen. Daarnaast, en dat is echt nieuw, moeten de hogescholen en universiteiten het voornemen om een aanvraag te doen geruime tijd van tevoren kenbaar maken bij de CDHO. Die publiceert alle voornemens twee keer per jaar zodat andere instellingen al in een vroeg stadium daarop kunnen inspelen, om het overleg zo nodig in gang te zetten, ook als ze nog niet daarbij waren betrokken.

Zoals gezegd komen we hierop later deze maand nog wel terug, maar het gaat naast nieuwe opleidingen ook om het aanbieden van delen ervan op een andere plek. Dat is nu ook al het geval, maar de nadruk komt steeds meer te liggen op het inzetten van 'afstudeerrichtingen', mede om daarmee vernieuwingen te kunnen opvangen en niet meteen als instelling over te gaan tot een aanvraag voor een nieuwe opleidingen en ook te bezien of andere instellingen daarmee iets kunnen doen.

¹ <https://www.internetconsultatie.nl/macrodoelmatig2023/b1>

Het doet vermoeden dat de overheid dan ook wel in de afgelopen jaren de tijd heeft genomen om helder te maken, met een scherpe definitie, wat daaronder dient te worden verstaan. Daarmee zijn op voorhand misverstanden te voorkomen.

Helaas, we hebben er lang naar gezocht maar de overheid heeft dit niet vastgelegd, ook niet in de wet alwaar het begrip vele malen wordt gebruikt. Er is wel het een en ander te vinden bij de NVAO over wat men daar onder een studierichting verstaan. Ze moeten ook bij de aanvraag worden vermeld, maar daar blijft het dan ook bij. We nemen u mee bij deze verkenning, met het graven in allerlei stukken en het aankaarten van allerlei bijkomende zaken – ter verrijking van de discussies – en het vinden van de juiste weg in wat toch wel een doolhof mag worden genoemd.

3 Definitie in de nieuwe regeling: dus niet

We hebben uiteraard gekeken naar de lijst met definities die de overheid met deze nieuwe regeling voor de macrodoelmatigheid van belang acht. Op basis daarvan kunnen de instellingen hun aanvragen finetunen en zijn de CDHO, NVAO en OCW (de minister dus formeel) in staat om een afgewogen advies resp. besluit te nemen. Maar er is niets te vinden over ‘afstudeerrichting’, ook niet met gebruik van een soort beschrijving zoals men denkt formeel te kunnen doen met het begrip nevenvestiging, om een mooi voorbeeld te geven van een cirkelbewering: *‘Nevenvestiging: een nevenvestiging als bedoeld in artikel 7.17, tweede lid, van de wet’*. In artikel 7.17 staat echter alleen maar: *‘Het instellingsbestuur kan besluiten een opleiding of een gedeelte daarvan al dan niet voor een bepaalde periode in een of meer andere gemeenten of een of meer openbare lichamen BES te vestigen’*. Dat zegt namelijk helemaal niet over hoe dit er dan in de praktijk uit ziet en afwijkt van het hebben van een nieuwe vestiging. Zo’n definitie helpt niemand echt verder als zodanig.

In een aanvraag

In het voorstel voor de regeling en de toelichting erop wemelt het van het gebruik van het begrip ‘afstudeerrichting’. Daarbij duikt ineens ook op een bepaald moment de volgende passage op, als het gaat om het onderbouwen van de aanvraag: *‘Daarnaast wordt gevraagd te onderbouwen waarom de gewenste ontwikkeling niet kan worden vormgegeven binnen een al bestaande opleiding (binnen de eigen instelling of daarbuiten), bijvoorbeeld als track/afstudeerrichting of via wijziging van het curriculum, en in hoeverre daartoe betekenisvolle inspanningen zijn geleverd om deze ontwikkeling vorm te geven via het bestaande opleidingsaanbod’*.

U ziet het, zoals in de inleiding aangegeven, er is werk aan de winkel om aan te tonen dat er echt iets nieuws onder de onderwijszon nodig is en de dynamiek in het werkveld niet als zodanig binnen de bestaande opleidingen kan worden opgevangen.

Track...

Maar het gaat ons dus om het opduiken van ‘track/afstudeerrichting’ in deze tekst. Worden daarmee dezelfde zaken bedoeld? Dat is dus niet na te gaan omdat ook het begrip ‘track’ geen definitie kent. Mogelijk heeft de auteur geput uit een rapport uit 2018 van ResearchNed, dat op verzoek van OCW onderzoek deed naar het begrip ‘track’. Uit de samenvatting ervan:

Bij tracks onderscheiden we allereerst twee hoofdvormen:

- een richting (specialisatie, profiel, major) behelst dat studenten na een gemeenschappelijk opleidingsdeel zich in de eindfase specialiseren;
- in een variant (programma, studie) is er vanaf of kort na de start een eigen curriculum. Veel varianten bieden zelf weer richtingen.

Er zijn daarbij twee hoofdwijzen van specialisatie te onderscheiden:

- een contextspecialisatie, waarbij er dezelfde leerdoelen zijn, maar in een verschillende context zoals bij de opleiding ‘Event management’ met een track popfestivals;
- een rolspecialisatie, waarbij het gaat om andere rollen, leerdoelen en beroepsperspectieven, zoals de opleiding Bedrijfskunde met een track sales management.

Daarbij gaf ResearchNed zelf de volgende omschrijving: *‘Een specialisatie binnen een geaccrediteerde opleiding die (in meer of mindere mate) de opzet heeft van een zelfstandig programma’*. Zie ook in de annex voor een artikel uit die tijd over de uitkomsten van het onderzoek.

De toenmalige minister kon er samen met de Tweede Kamer geen echte chocola van maken. Het mondde uit in het voorstel om er formeel een Nederlandse benaming aan te hangen. Daarop is nu nog steeds het wachten. Afstudeerrichting of specialisatie zou kunnen, maar dan moet er dus wel

een sluitende definitie zijn die binnen de wet past, met duidelijkheid over de omvang. We komen erop terug op een aantal plekken en dus ook aan het eind.

4 Toch even een uitstapje naar het gebruik van 'track'

Het inzetten van tracks is vooral favoriet bij universiteiten, zeker op basis van de definitie van ResearchNed. Zo troffen we ergens de volgende constructie aan:

- Er is sprake van een Masteropleiding, met een eigen naam;
- De omvang ervan is 60 studiepunten;
- Er zijn vijf tracks benoemd, met relatief weinig tot erg weinig overlap;
- Ze leiden allemaal onder die Masternaam tot eenzelfde graad met toevoeging;
- Elke track heeft een eigen naam die ook gebruikt wordt in de communicatie, door de track ook zelf een Masteropleiding te noemen;
- In het Croho staat alleen de algemene Masteropleiding en niet de tracks (gebeurt nergens).

Het lijkt wel een opleidingshuis met drie verdiepingen en vijf naambordjes op de deur ervan. Net zoiets als bij een studentenhuus.

4 CDHO en afstudeerrichting

Bij de CDHO moet van alles op tafel worden gelegd als er een aanvraag voor een nieuwe opleiding wordt ingediend. In het huidige formulier daarvoor staat, interessant genoeg, niets over het gaan gebruiken van afstudeerrichtingen. Men noemt het 'leerlijnen', al is niet bekend wat daaronder dient te worden verstaan.

In het formulier met aan te leveren gegevens wordt gevraagd naar: '*Inrichting van de opleiding (indicatie curriculum per jaar, vakken, leerlijnen)*'. Misschien zijn die leerlijnen dan de 'tracks'. Maar de CDHO wordt op basis van de huidige regeling wel geacht OCW een advies te verstrekken als een hogeschool een bepaald gedeelte waaronder een 'afstudeerrichting' elders wil gaan aanbieden.

Kennelijk wordt dat dan toch op een of andere manier 'bilateraal' uitgezocht. In de nieuwe regeling is overigens het moeten inschakelen van de CDHO door OCW niet meer als zodanig opgenomen, dus wellicht kan die onduidelijkheid wel de reden daarvoor zijn geweest.

5 NVAO en afstudeerrichting

Tijd om te gaan bezien op welke wijze de NVAO omgaat met een begrip waarvoor in de wet en dus ook de regeling voor de doelmatigheid geen definitie bestaat. In het beoordelingskader van de NVAO staan twee belangrijke mededelingen:

Instellingen hebben de plicht om in de aanvraag voor een toets nieuwe opleiding melding te maken van alle afstudeerrichtingen, specialisaties, varianten, locaties en wettelijke vereisten die aan de betreffende opleiding zijn verbonden. Opleidingstrajecten die niet zijn gemeld vallen niet onder de accreditatie.

Verzwaarde toets: Wanneer er sprake is van varianten of afstudeerrichtingen, dient er een representatief aantal afstudeerwerken hieruit ter beoordeling voor te liggen.

De NVAO heeft het hier ook over allerlei vormen en inrichtingen, om iedereen voor te blijven bij discussies. Dus ook als het gaat om vormen die tegen een bedrijfsopleiding aanschuren, want als die niet worden genoemd, kan ervoor ook geen accreditatie plaatsvinden – met als gevolg dat als zo'n route later alsnog opduikt met het stempel 'NVAO-goedgekeurd', er sprake is van het overtreden van de wet.

NVAO-definitie

Maar de NVAO zou de borgende instantie niet zijn als er toch een eigen definitie is terug te vinden op de website. We hebben het idee dat daarbij ook Vlaanderen wel een rol heeft gespeeld want daar is men behoorlijk scherp en kien op dit soort situaties. Hier de tekst van de website:

Afstudeerrichting volgens de NVAO Een differentiatie in een (geaccrediteerd) opleidingsprogramma met een studieomvang van ten minste dertig studiepunten.
--

Het is op zichzelf toch opmerkelijk dat de NVAO eigenhandig een definitie van afstudeerrichting heeft bedacht, om bepaalde ontwikkelingen in de hand te kunnen houden. Maar er is zoals gezegd geen wettelijke basis voor – tenzij de minister een bepaalde definitie straks toch maar na rijp beraad overneemt en in de WHW opneemt.

Maar ja NVAO, wat verstaan jullie onder 'differentiatie'? In de wet komt het begrip alleen maar voor bij een artikel over wat er naar a.s. studenten dient te worden gecommuniceerd. Daarbij hoort ook: 'de differentiatie in het opleidingsaanbod'. Maar dat is dus heel wat anders en breder toepasbaar, gelet op de keuzemogelijkheden, de varianten, verwante opleidingen, Ad en Bachelor, noem maar op. Natuurlijk hoort daar ook bij het hebben van mogelijkheden om keuzes te maken voor leerlijnen, dus ja, de afstudeerrichtingen, ergens in de hoofdfase.

Geen maximum en andere kenmerken

Interessant is dat men hierbij een omvang aankaart, anders dan de regeling zegt nl. minimaal 30 studiepunten en geen maximum. Is dat omdat een dergelijke leerlijn onderscheidend genoeg moet zijn, gelet op de kern van een opleiding? Ook wordt er geen uitspraak gedaan over in hoeverre het programma van een afstudeerrichting uniek moet zijn om de benaming ervan te rechtvaardigen. Anders gezegd, wat is toegestaan of verplicht met betrekking tot de overlap die er tussen afstudeerrichtingen kan zijn – net zoiets als het gaat om de overlap tussen bestaande opleidingen en het toch gebruiken van verschillende namen?

6 NVAO en 'stoeien' met afstudeerrichtingen

Hogescholen en universiteiten werken gewoon met afstudeerrichtingen en ze maken zich totaal geen zorgen over het ontbreken van een definitie. Misschien is dat ook wel handig en logisch. Maar met de regeling voor de doelmatigheid zal er ongetwijfeld een nieuwe en andere discussie losbarsten, ook gelet op wat na het onderzoek rond de tracks is gesteld door de Tweede Kamer.

Speelruimte

Ook speelt de aanpak, omvang en vorm een rol bij het oordeel van de NVAO over de mogelijke speelruimte die opleidingen hebben zonder de naam en de accreditatie te verliezen – of opnieuw een toets nieuwe opleiding te moeten gaan aanvragen. Op de website van de NVAO staat onder meer het volgende, als het gaat om het werkbaar maken van bepaalde beoordelingen, bij de FAQ's:

Mag een opleiding tussentijds veranderen zonder dat een toets nieuwe opleiding nodig is?

Het gaat bij het veranderen van een opleiding of het ontwikkelen van een afstudeerrichting niet om een maximaal aantal vakken of een percentage van het gehele curriculum dat gewijzigd mag worden zonder dat een toets nieuwe opleiding van toepassing is.

Een opleiding mag inhoudelijk vernieuwen zonder dat een toets nieuwe opleiding in beeld komt, zo lang de inhoudelijke kern van de opleiding blijft passen onder de eindkwalificaties, de naam en de CROHO-licentie. Aan die licentie mag het inhoudelijke profiel worden verbonden zoals dat landelijk gangbaar is en meestal is vastgelegd in een domein specifiek referentiekader (WO) door een disciplineoverleg of een landelijk beroeps- en opleidingsprofiel (HBO) door een landelijke opleidingsoverleg (LOO).

De NVAO geeft hiermee aan – en dat is in lijn met wat de overheid met de nieuwe regeling voor de doelmatigheid beoogt – dat een instelling binnen de goedkeuring en de accreditatie van een opleiding best veel kan doen, zonder lastig te worden gevallen bij de her-accreditatie of een tussentijdse alarm-audit. Ook hoeft men niet meteen in paniek te raken als een nieuwe opleiding niet in het vat zit en men toch met een stukje verbreding een nieuwe doelgroep in de arbeidsmarkt wil bedienen. Zolang er daarbij binnen het landelijke opleidingsprofiel, dus voor de Bachelor en de Ad (groeidend aantal profielen), wordt gebleven is er feitelijk niets aan de hand.

Nieuwe afstudeerrichting en de nieuwe naam...

Maar de vraag is of een instelling daarover zelf kan besluiten, zeker als er een nieuwe afstudeerrichting in het leven wordt geroepen, met een bepaalde unieke naam. Wie beoordeelt of daarmee binnen het landelijk profiel wordt gehandeld?

Het zou misschien een werkgroep kunnen zijn die is ingesteld door het landelijk opleidingsoverleg voor de Ad dan wel de Bachelor. Want de NVAO heeft het ook over 'landelijk gangbaar'.

Door de dynamiek op de arbeidsmarkt kan een opleiding overigens sowieso als geheel voortdurend mee opschuiven naar een aangepast profiel. Dat is de taak van het LOO, om elke zoveel jaren te komen met een update ervan. Daarbij kan ook worden besloten om bepaalde functies binnen het beroepenveld van de opleiding te koppelen aan (landelijk afgedekte) afstudeerrichtingen. Zo'n aanpak heeft ook een duidelijke meerwaarde voor de arbeidsmarkt en de a.s. studenten.

Misschien is dan dit ook allemaal eens te overdenken als discussies over de doorstroom met een Ad naar een aanvullend bachelorprogramma blijven plaatsvinden. Dat soort nieuwe afstudeerrichtingen kunnen perfect worden aangeboden aan die Ad'ers, ook al omdat die toch andere functies innemen dan degenen die de vierjarige bachelorroute volgen. En... misschien dat op termijn onder bepaalde voorwaarden dergelijke 'differentiaties' een eigen status kunnen verdienen.

7 NVAO en maximum aantal studiepunten

Goed en mooi, maar net als in het voorstel voor een nieuwe doelmatigheidsregeling wordt ook hier door de NVAO alleen maar gewerkt met een minimum van de omvang – en niet met een maximum. Zou daar een speciale reden voor zijn? We kunnen ons echt niet voorstellen dat bij een Ad en een Bachelor een afstudeerrichting 120 resp. 240 studiepunten omvat.

Het hebben van een minimum, misschien ook wel formeel vast te leggen zoals de NVAO dat zelfstandig heeft gedaan, is zonder meer verklaarbaar en logisch. Dertig studiepunten is een semester qua omvang en het programma moet dus wel enigszins robuust zijn. Minder dan dertig, dan denk je eerder aan minoren, keuzevakken en kleine pakketjes met specifieke leeruitkomsten.

Uit de WHW is op een bepaalde wijze te concluderen dat een afstudeerrichting best eens direct zou kunnen beginnen na het eerste leerjaar, dus samenvallend met de hoofdfase (formeel de post-propedeutische fase genoemd). Maar denk eens aan de Ad, waarbij dan na het eerste jaar, met een bepaalde basis, al meteen verschillende programma's kunnen starten. Is dat wel handig bij een tweejarige opleiding? Bij de Bachelor zou dat ook prima kunnen gebeuren met een programma dat loopt in het derde en vierde leerjaar, wan dan is er sprake van een basis van twee jaren.

Die laatste vormgeving lijkt ook wel de meest geaccepteerde, bijvoorbeeld kijkend naar wat er staat op www.studiekeuze123.nl - die door de instellingen zelf wordt gevuld - bij afstudeerrichting:

Een afstudeerrichting is een specifieke richting binnen een opleiding. Het begin van de opleiding is dan algemeen, maar later specialiseer je je, bijvoorbeeld vanaf het derde studiejaar. Je vindt mogelijke afstudeerrichtingen binnen een opleiding op de opleidingspagina onder het kopje 'Keuzes bij deze opleiding' bij het onderdeel 'Tijdens de opleiding'.

Afstudeerrichting met ook stage en afstuderen

Bij de afstudeerrichting wordt dan wel ook de stage en de afstudeeropdracht gerekend, ook om daarmee het civiele effect ervan binnen de status van de opleiding zichtbaar te kunnen maken. Daarmee kom je dan bij de Ad op maximaal 40 en bij de Bachelor op maximaal 120 studiepunten. Wat je dan zou moeten afspreken voor een eenjarige Master... misschien 15? Voer voor overleg.

Vragen allemaal die toch met het oog op de nieuwe regeling om antwoorden vragen, dus op redelijk korte termijn. Zou de NVAO dit klusje kunnen klaren, op basis van alle ervaringen die in het verleden zijn opgedaan?

8 Rol van afstudeerrichting en andere delen in de nieuwe regeling

Net als in de huidige regeling voor de macrodoelmatigheid wil de overheid niet dat er ongebreideld van alles dat tot een opleiding behoort als zodanig kan worden aangeboden op een locatie die niet binnen een formeel vastgelegde vestigingsplaats is te vinden. Die locatie is dus 'elders' aan te treffen. De overheid noemt het dan een 'nevenvestiging', maar wat gewoon nadat daar dat deel van een opleiding formeel en structureel van start is gegaan, weer een 'vestigingsplaats' is geworden.

Die insteek is nu juist ook het gevolg van het hebben laten vallen, al enige tijd geleden, van de eis (via de NVAO te beoordelen) dat op elke locatie sprake dient te zijn van alle voorzieningen die bij het hebben van een hogeschool of universiteit horen. De administratie kan beperkt zijn, net als het decanaat, een technische ondersteuning, om daarmee ook de kosten in de hand te kunnen houden, met voldoende support vanuit de hoofdvestiging.

De bekende situaties zijn ook nu, als het gaat om het vragen om toestemming van de minister voor het aanbieden van een deel van een opleiding elders, opgenomen in de nieuwe regeling:

- a. minimaal de propedeutische fase of de eerste 60 studiepunten van een opleiding op de nieuwe locatie wordt verzorgd;
- b. minimaal een afstudeerrichting op de nieuwe locatie wordt verzorgd;
- c. minimaal een derde van de gehele studielast van de opleiding, inclusief afstudeerprojecten maar exclusief stages en gevallen genoemd in het derde lid, op de nieuwe locatie wordt verzorgd;

We gaan niet in op bepaald taalgebruik alsmede het feit dat bij c. niet derde maar vierde lid moet staan. Daarin worden de situaties rond het werkend-leren genoemd, dual dus, net als nu, dus dat bepaalde eenheden niet behoeven te worden meegeteld bij die een derde van de studielast. Wel interessant dat bij 'minimaal een derde' de stage(s) niet meer wordt meegenomen. Wat dat dan weer betekent in de praktijk, daar komen we in onze algemene reactie later deze maand op terug.

Ook hier trouwens steeds weer het gebruik van 'minimaal'. Daarbij zijn vergelijkbare opmerkingen te plaatsen, met voorstellen die tevens hierbij kunnen leiden het inzetten van een 'maximum'.

Kanttekeningen bij het fenomeen afstudeerrichting bij 'elders'

Maar het is wel van belang om hierbij, als het gaat om de afstudeerrichting, een aantal kanttekeningen te plaatsen:

- Is het toegestaan om alleen voor die nieuwe locatie elders een specifieke afstudeerrichting te ontwikkelen en aan te bieden?
- Betekent het elders een deel aanbieden, zoals een afstudeerrichting, dat deze niet meer op de formele vestigingsplaats wordt aangeboden?
- Wat betekent dit voor de studenten, als het inhoudt dat men 'heen en weer moet reizen'?
- Kan in het algemeen een deel elders worden aangeboden met als voorwaarde dat de gehele opleiding in de formele vestigingsplaats blijft te volgen?
- Kan dit ook gebeuren, zo allemaal, en worden aangepakt voor de voltijdse, deeltijdse en duale opleidingen? Daarbij kan worden gedacht aan het hebben van een voltijdse en een deeltijdse opleiding in een gemeente als vestigingsplaats, om vervolgens alleen voor deeltijd te zoeken naar delen om elders te gaan verzorgen.

Gezamenlijk verzorgen nieuwe opleidingen – afstudeerrichting niet genoemd

In de WHW staat dat men gezamenlijk onderwijs kan verzorgen. Daarbij wordt vermeld dat het kan gaan om een opleiding maar ook om een afstudeerrichting – nogmaals, zonder sluitende definitie ervoor.

In de nieuwe regeling wordt bij het gezamenlijk verzorgen van een nieuwe opleiding alleen maar iets gezegd over de opleiding als geheel en niets over een '*gezamenlijke afstudeerrichting*'. Omdat in de wet die optie wel wordt gemeld, zal een aanvraag daarvoor rechtstreeks bij OCW dienen te worden ingediend – en waarvoor ook wel een procedure zal zijn, nemen we aan.

Of... moet de WHW worden aangepast, dus door het weglaten van de optie voor een gezamenlijke afstudeerrichting? Het is wel een interessante optie om op die schaal te kunnen samenwerken, dus laat het maar staan, zou je denken. En dan toch iets zeggen hierover in de nieuwe regeling voor de macro-doelmatigheid... Of... moeten we dan maar gewoon af van het begrip 'afstudeerrichting'?

9 Crux van het verhaal: wat te doen met de afstudeerrichting... weg of aanpassen... of...

Het is alles bij elkaar wel een hele lange inleiding geworden, een soort aanloop, een dwalen door een doolhof, met achtergronden en commentaren op hetgeen nu dan wel straks het geval is. Maar er moet zonder meer iets gebeuren met de wijze waarop nu wordt omgegaan met het begrip 'afstudeerrichting'. We zetten de redenen hiervoor op een rijtje:

1. In de wet staat geen definitie...
2. In de regeling voor de macrodoelmatigheid staat eveneens geen definitie...
3. In die regeling is het verzorgen van een gezamenlijke afstudeerrichting weggelaten...
4. Elke instelling in ons land gebruikt een andere aanpak...
5. In het buitenland worden voor dit soort onderdelen van formele opleidingen andere benaderingen gebruikt, ook als we als Nederland over en weer elkaars graden erkennen...

6. De NVAO gebruikt een definitie die wel een duidelijkheid suggereert maar het niet is, mede door het te hebben over een differentiatie, hetgeen een andere insteek inhoudt... en er wordt geen maximum aangegeven...

En dan eigenlijk als argument om de finale klap hierop te geven:

7. In de wet en de regeling voor de macrodoelmatigheid wordt gesproken over het gedeeltelijk verzorgen van een opleiding en het moeten hebben van instemming van de minister, waarbij de gevallen die worden genoemd – los van de afstudeerrichting – zijn gekoppeld aan een aantal studiepunten dan wel een andere kwantitatieve norm:
- minimaal *de eerste 60 punten* van een opleiding...
 - minimaal *een derde* van de gehele studielast...
 - het praktijkgedeelte voor *meer dan de helft* van het curriculum...

Daarbij kan de uitkomst van die 'berekening' nog wel afhangen van andere componenten die al dan niet hierbij meetellen, maar het is een cijfermatige onderbouwing.

Voor de afstudeerrichting staat alleen maar '... minimaal *een* afstudeerrichting', en verder niets over omvang, studielast en daarmee de studiepunten – misschien wel slechts 15 punten...

Er zijn dus twee opties – oplossingen misschien wel - hiervoor:

- Weglaten uit deze regeling en mogelijk ook de wet en de accreditatiekaders – los van waar het in de wet en die kaders wel relevant is, zonder de omvang ervan te hoeven kennen;
- Zorgen voor een sluitende definitie van het begrip 'afstudeerrichting' (en/of daarmee te vergelijken begrippen, maar eigenlijk door een algemeen dekkende naam te gebruiken).

Weglaten uit de regeling doelmatigheid

Er zijn best allerlei argumenten aan te voeren voor het weglaten van het begrip 'afstudeerrichting' uit de regeling voor de macrodoelmatigheid. Om er een paar te noemen:

- Als het gaat om een Ad-opleiding is 60 punten al meer dan een derde;
- Bij een Bacheloropleiding is 120 punten eveneens meer dan een derde;
- Als het gaat om een track van een Master zit je gewoon altijd boven een derde van de opleiding, zeker bij de programma's van een jaar²;
- Door het mogen weglaten van de afstudeerprojecten (of opdrachten of andere vormen, ook zonder een formele definitie, en er is altijd normaal gesproken maar één van binnen een opleiding...) kunnen er situaties ontstaan waarbij een derde en de afstudeerrichting elkaar overlappen en beïnvloeden.

Je zou dus het begrip 'afstudeerrichting' kunnen weglaten en een opleiding kunnen vragen of er binnen het programma leerlijnen zijn gevormd, op een bepaald moment beginnend en eindigend bij het moment dat het afsluitend examen in beeld komt. Daarbij kan men de omvang, de status, het civiel effect en andere zaken die kenmerkend genoeg zijn, aangeven. Die leerlijn kan best in een andere plaats worden verzorgd, dus op een nieuwe (neven)vestiging, zichtbaar en structureel. Maar dan dient er altijd toestemming voor worden gevraagd aan de minister en als zodanig apart in de regeling worden vermeld.

Het is eigenlijk een mini-opleiding binnen een opleiding, een vorm die bij de private aanbieders vaak is terug te vinden. In het mbo is het een vorm die past bij de zgn. derde leerweg, zijnde een selectie uit de formele kwalificatie met een civiel effect.

Definitie – een aanzet voor gedachten hierover...

We kunnen dus wel bezien wat de consequenties zijn voor de regeling voor de macrodoelmatigheid maar dan hebben we nog steeds te maken met de WHW en allerlei andere regelingen. Misschien is het toch maar het handigste om te komen tot een wettelijke en dus formele definitie van het begrip 'afstudeerrichting'. Voor die nieuwe regeling moet vervolgens worden bekeken of het weglaten eruit de beste insteek is, ook omdat het toch gaat om een specifiek deel van een opleiding, als een instrument voor veel instellingen om zich ondanks bepaalde beperkingen te kunnen onderscheiden. De NVAO heeft er ook niet altijd een stevige grip op, is ons idee.

² We werken het hier niet verder uit, maar alles wat er in de regeling voor de macrodoelmatigheid staat bij het gedeeltelijk verzorgen van een opleiding buiten de gemeente van vestiging (vestigingsplaats in de wet) past eigenlijk alleen maar bij de Ad en de Bachelor. Het is aan te raden om voor de Master een eigen artikel op te nemen, gezien de eigen positie die dit type opleiding in het onderwijsstelsel inneemt.

Toch is het aan de andere kant voorstelbaar dat de overheid graag wil weten welke rol in welke situaties en contexten een afstudeerrichting kan en mag spelen. We komen met een voorstel met betrekking tot een definitie van dit begrip en geven dan nog een voorzet op dit punt.

Hierbij gaan we een poging wagen. We laten het vervolgens aan de juristen in overheidsdienst over om er een mooie tekst van te maken, op basis van hetgeen gebruikelijk is binnen de wetgeving door de overheid.

Een afstudeerrichting binnen het hbo en wo kan als volgt worden omschreven:

'Een afstudeerrichting is een samenhangende verzameling onderwijseenheden die vanaf een bepaald moment na het eerste leerjaar (eerste fase van 60 studiepunten, propedeuse) binnen het programma van de opleiding aan de studenten worden aangeboden.

Ze vormen daarmee een specifieke leerroute die doorloopt tot en met het laatste studiejaar en dus reikt tot en met het eindniveau van de opleiding, met een eigen duidelijke en aantoonbare relevantie voor het werkveld binnen het landelijk profiel van de desbetreffende opleiding.

De omvang van een afstudeerrichting kent een minimaal en maximaal aantal studiepunten, afhankelijk van het type opleiding (Associate degree, Bachelor, Master). Daarbij is sprake van een aantal voor deze leerroute unieke en kenmerkende onderwijseenheden met een minimaal en maximaal aantal studiepunten, mede afhankelijk van het type opleiding.

Een afstudeerrichting binnen een voltijdse of deeltijdse opleiding omvat de stage en de activiteiten die vallen onder de afstudeerfase, zoals een afstudeeropdracht of -project. Binnen een duale opleiding betreft het in ieder geval die afstudeerfase indien er geen aparte stage binnen het beroepsuitoefeningsdeel is opgenomen.

In deze beschrijving gaat het om minimale en maximale aantallen voor de drie soorten opleidingen. We doen hier eerst maar gewoon een voorstel voor het hbo, als een soort startpunt. Voor het wo kan later wel een en ander worden uitgedacht, naar analogie van het hbo.

Opleiding	Minimum studiepunten	Maximum studiepunten
Associate degree (120)		
Gehele afstudeerrichting	30	60
Unieke onderwijseenheden	10	20
Bachelor (240)		
Gehele afstudeerrichting	60	120
Unieke onderwijseenheden	20	40
Master (60)		
Gehele afstudeerrichting	15	20
Unieke onderwijseenheden	10	15

10 Afstudeerrichting in de regeling macrodoelmatigheid – gevolg van de nieuwe plannen

Het is allereerst logisch om de afstudeerrichting (en wat er verder nog is onder allerlei andere namen) weg te halen uit het artikel in de regeling als het gaat om het gedeeltelijk verzorgen van een opleiding buiten de vestigingsplaats, in lid 3 ervan, met de voorbeelden van delen die aan de minister ter goedkeuring dienen te worden voorgelegd.

Daarnaast is het zo dat een afstudeerrichting in dat verband wel een sterke relatie kan en zeker zal hebben met wat onder doelmatigheid wordt verstaan. Aan het onderliggende programma is altijd een civiel effect te koppelen, een situatie die de minister nu ook juist wil inzetten voor de dynamiek op de arbeidsmarkt en daarmee simpelweg wil voorkomen dat er elk jaar steeds maar nieuwe opleidingen bij gaan komen, ondanks het grote volume van het huidige aanbod.

Sterker inzetten op nieuwe afstudeerrichtingen

Het kan gaan betekenen dat instellingen met hun opleidingen veel sterker gaan inzetten op het inbedden van nieuwe afstudeerrichtingen, misschien wel met tracks en het koppelen van smalle leerlijnen. Logische reactie, zou je zeggen, maar zonder het hebben van bepaalde kaders kunnen de instellingen lekker hun gang gaan, en kan de NVAO pas in een later stadium merken – samen met OCW – en zien wat er is losgemaakt.

Is een instelling verplicht deze afstudeerrichtingen kenbaar en zichtbaar te maken...

Omdat er geen wettelijke definitie is van het begrip 'afstudeerrichting' kan de overheid een opleiding niet dwingen om een leerlijn, een verzameling van minoren, een combinatie van twee semesters, een bundel keuzevakken en dergelijke te vermelden onder de naam 'afstudeerrichting'. Men kan in de communicatie van alles gebruiken, op een suggestieve wijze. Denk maar aan het voorbeeld van de universitaire master waarbij men het heeft over 'track' (en welk begrip opmerkelijk genoeg ineens opduikt in het voorliggende voorstel).

De CDHO noemt in haar formulier het kennelijk een leerlijn, mogelijk in de verwachting dat de aanvrager de afstudeerrichtingen daarin meeneemt. Maar die instelling is daartoe niet verplicht, ook als later blijkt dat er toch samenhangende leerroutes worden aangeboden.

Melden in het kader van deze regeling

Nu is in de regeling voor de macrodoelmatig wel een argument opgenomen om met zo'n bundeling van onderwijseenheden naar de minister te moeten gaan, als een instelling daarmee een aanbod schept en vormgeeft in een andere gemeente, dus 'elders'. Het is aan het CvB om daarbij om een keuze te maken onder welke vlag dat gebeurt. Het kan ook via die een derde van een opleiding.

Maar de meest kenmerkende situatie is natuurlijk aan te treffen door OCW in de communicatie die de instelling hanteert in die andere gemeente. Dat kan niet worden verzwegen, lijkt ons. Maar als men dan niet spreekt over 'afstudeerrichting', wat vervolgens te doen?

Daarom is het aan te raden om onder de vlag van het begrip 'afstudeerrichting', met daarvoor een aantal kaders en randvoorwaarden in de regelingen die daarmee te maken hebben, aan te geven dat 'bundels van eenheden die daaraan voldoen', dienen te worden vermeld bij het voornemen om elders ook onderwijs aan te gaan bieden, deels dus.

In het verlengde daarvan is het derhalve naar onze mening handig om de regeling voor de macrodoelmatigheid hiervoor een eigen behandeling en aanpak op te nemen, met een eigen lid in het betreffende artikel. De juristen vinden daar wel een formulering voor.

11 Paar slotopmerkingen

Het wordt zo alles bij elkaar hoog tijd om met elkaar vast te stellen wat er na al die jaren onder het begrip 'afstudeerrichting' in formele zin dient te worden verstaan. Dat kan best binnen een redelijk ruim kader, maar zonder een heldere definitie waaien die programma's alle kanten op, zonder enig zicht op wat er dan eigenlijk wordt bedoeld. Studenten houden er vaak gewoon rekening mee, zonder erbij stil te staan, denken we. Maar ze hebben in zo'n geval recht op informatie over de status, het civiele effect en de waarde van het diploma waarbij in het diplomasupplement melding wordt gemaakt.

Ter afsluiting, eigenlijk aangekomen in het hart van het doolhof, gereed om de uitkijktoren te beklimmen op zoek naar de weg naar de uitgang met een sluitende definitie, nog een paar opmerkingen.

- Het is zonder meer te begrijpen dat de overheid iets wil doen aan een 'wildgroei' aan nieuwe aanvragen als in de praktijk blijkt dat er met aanpassingen in bestaande programma's aan de dynamiek in het werkveld tegemoet kan worden gekomen.
- Maar het is dan ook steeds meer het geval dat afstudeerroutes een eigen civiel effect krijgen, benadrukt door het voorzien ervan van een eigen naam, te gebruiken in de communicatie naar – vooral deeltijdse – studenten. Door ze in te zetten bij nieuwe (neven)vestigingen kan er toch via een omweg een nieuwe mini-opleiding in de markt worden gezet. De mensen studeren daar derhalve ook af, en daarom dient de doelmatigheid van afstudeertrajecten in de gaten te worden gehouden.
- In het verlengde daarvan moet de definitie van een dergelijke verzameling van onderwijseenheden van herkenbare kaders worden voorzien, zonder dat de instellingen een grijs gebied kunnen gaan betreden. Ze kunnen anders zeggen: Ja minister, u wilt toch geen nieuwe opleidingen en daarom mogen we dus gewoon alles doen met de afstudeertrajecten...

Zo, dat was het voor deze week. Binnenkort komen we met een LeiDocument met een complete analyse van het voorstel voor een nieuwe invulling van de regeling voor de macrodoelmatigheid. Er wordt echt wel iets overhoop gehaald hiermee.

Annex (Artikel Scienceguide – 2019)

Hogescholen en universiteiten gebruiken soms wel dertig verschillende termen voor een specialisatie binnen een opleiding. Dat is verwarrend vinden Kamerleden, maar één definitie ligt volgens de minister niet voor de hand.

Vorig jaar onderzocht ResearchNed in opdracht van het ministerie het aanbod van 'tracks' in het hoger onderwijs: specialisaties binnen een opleiding, waarmee een student direct of in de eindfase kan beginnen. Instellingen kunnen hiermee inspelen op de arbeidsmarkt en accenten aanbrengen binnen brede opleidingen. Met een divers aanbod kunnen studenten onderwijs volgen dat bij hen past, is de gedachte.

Jungle

Studenten zijn over het algemeen tevreden over de ruime keuzes die ze hebben, bleek uit het onderzoek van ResearchNed. Ook weten ze goed hun weg te vinden binnen de verschillende 'tracks'. De bevroegde studentenorganisaties zijn kritischer. Zij noemen het aanbod "een jungle" en vinden dat er te veel verschillende termen worden gebruikt.

Afstudeerrichting, expertisegebied, graduation track, leerroute, major, minor, studieprofiel, specialisatie; de onderzoekers van ResearchNed stuiten op bijna dertig verschillende definities. Maar het woord 'track', dat ook de minister hanteert, werd weinig genoemd. Zelfs binnen een opleiding worden verschillende termen gebruikt.

Dit alles leidde tot vragen uit de Tweede Kamer. Want hoe kan de voorlichting dan adequaat zijn, stelde het CDA. Kan er niet één heldere benaming komen, vroeg de SP aan de minister. Het moet inderdaad duidelijk zijn wat een track is, erkent Van Engelshoven. Maar één definitie ligt volgens haar niet voor de hand "aangezien er veel verschillende vormen van tracks bestaan, denk aan opleidingsvarianten en specialisaties".

Ruimte

De minister gaat samen met de Vereniging Hogescholen en universiteitenkoepel VSNU kijken hoe de informatie verbeterd kan worden. Ze neemt hierin het voorstel van het CDA mee om een Nederlandse term te gebruiken. Wel benadrukte ze dat instellingen de ruimte moeten behouden om maatwerk te kunnen leveren.

Ook de volgens ResearchNed gedateerde en onjuiste informatie op website Studiekeuze123 is een punt van zorg voor de Kamerleden. Instellingen moeten daarvoor informatie aanleveren, maar dat staat niet hoog op hun prioriteitenlijst. Wat gaat de minister daaraan doen, vroeg de VVD. Instellingen geven voortaan via een nieuw systeem hun informatie door. Ook zal vaker gecontroleerd worden of die gegevens nog compleet en up-to-date zijn, beloofde ze.

Diploma

Volgens de SP zijn er studenten die een diploma krijgen met daarop de naam van de opleiding, terwijl ze een track hebben gevolgd die daarvan afwijkt. De minister kent geen verhalen waarbij studenten dat als probleem ervaren. "Mijns inziens is met het diploma en bijbehorende supplement voldoende duidelijk welke opleiding en track de student gevolgd heeft."